

Людмила Москальова

ПИТАННЯ ЗМІСТУ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ РОБОТИ У ВИХОВАННІ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Формування нових підходів до перетворень у виховному процесі вищих навчальних закладів України має спиратися як на результати науково-педагогічного аналізу власної траєкторії розвитку освіти, так і на узагальнення кращих здобутків виховної роботи за рубежом. Виховний процес у вищій школі може бути стійким тільки в тому випадку, якщо суб'єкти виховного процесу всебічно використовують власний потенціал для забезпечення постійного розвитку і саморозвитку у ефективній системі виховної роботи.

Визначаючи власну стратегію для розвитку особистості майбутніх учителів, у вищих педагогічних закладах як викладачам, так і адміністративному персоналу необхідно усвідомлювати факт необхідності удосконалення існуючої виховної системи. Вважаємо, що академічна спільнота незабаром буде змушена переглянути основні положення організації виховного процесу, його основних форм та методів. Професійна етика, моральна поведінка, культура спілкування завжди були важливими складовими виховання громадян, які у майбутньому мають виховувати молоде покоління. І навпаки, розрив зв'язків між словами та моральними вчинками розбещують майбутніх учителів, породжують викривлені потреби й моральне зuboжіння [3; 4].

У полі зору сучасних науковців постають проблеми формування особистості вчителя в сучасних умовах (В. Андрущенко) [1]; виховання моральної особистості студента (І. Бех) [2]; різні питання щодо етичної культури, моральної саморегуляції, моральних якостей майбутніх учителів тощо (С. Гаряча, О. Дубасенюк, Г. Кардаш, Г. Ксензова, Л. Олексюк, Н. Павлик, Л. Хоружа, О. Яцій).

Разом із цим, дослідження змісту організаційної роботи щодо виховання морально-етичної культури у майбутніх учителів дають підстави стверджувати, що ця проблема є недостатньо вивченою. Вищевикладене актуалізує необхідність презентації досвіду організації роботи з виховання у майбутніх учителів морально-етичної культури, що є метою даної статті.

Зміст організаційної роботи з виховання у майбутніх учителів морально-етичної культури розкривається у розробленій нами матриці, у якій існують три взаємопов'язані блоки. Коротко охарактеризуємо їх.

І блок

1 етап. Обговорення й аналіз ідей, здатних розв'язати проблему виховання морально-етичної культури у процесі професійної підготовки певної спеціальності, підготовка існуючих матеріалів із проблеми

виховання морально-етичної культури (організаційний момент – прийняти рішення на засіданні випускаючої кафедри, раді факультету, вченій раді університету тощо).

2 етап. Втілення ідеї кураторами та викладачами кафедр в мету й у розробку послідовних завдань. Проведення уявного експерименту викладачами з обговоренням і використанням новітніх виховних технологій (організаційний момент – прийняти рішення на засіданні випускаючої кафедри, раді факультету, вченій раді університету тощо про доцільність або невідповідність тих чи інших матеріалів, медіаресурсів, посібників).

3 етап. Обговорення апробованого результату, конструювання концепції виховання морально-етичної культури на основі результатів уявного експерименту. Розробка варіантів реалізації концептуальних положень щодо організації процесу виховання морально-етичної культури. Підбір психолого-діагностичних методик. Конструювання форм, методів і засобів виховання морально-етичної культури. Розробка матеріалів для лекцій і семінарських занять, завдань для самостійної роботи з урахуванням специфіки майбутньої спеціальності (організаційний момент – обговорення апробованих результатів виховання морально-етичної культури на семінарах і конференціях різних рівнів тощо).

Етапи I блоку представлено у розробленій таблиці (див. табл. 1).

Таблиця 1

I блок: Матриця організації виховання морально-етичної культури майбутніх учителів

Рівні управління	1 етап	2 етап	3 етап
Рівень менеджерів вищої ланки ВНЗ (вчена рада, навчальний відділ тощо)	Визначення ідей у вихованні морально-етичної культури майбутніх учителів, обґрунтування необхідності проведення даної роботи	Втілення ідеї у мету та завдання виховання морально-етичної культури майбутніх учителів у ВНЗ	Конструювання концептуальних положень на основних ідеях виховання морально-етичної культури майбутніх учителів
Рівень менеджерів середньої ланки ВНЗ (рада факультету)	Ознайомлення кураторів академічних груп і викладачів ВНЗ з ідеями у вихованні морально-етичної культури майбутніх учителів, обговорення пропозицій, визначення	Розподіл завдань виховання морально-етичної культури у дисциплінах професійного циклу або дисциплінах вибіркової складової навчального плану спеціальності.	Розробка варіантів реалізації концептуальних положень організації процесу виховання морально-етичної культури для кожної спеціальності. Підбір психолого-

	професійних дисциплін, де можна використовувати матеріали для виховання морально-етичної культури	Обговорення матеріально-технічного забезпечення процесу виховання морально-етичної культури.	діагностичних методик. Конструювання форм, методів і засобів виховання морально-етичної культури.
Рівень менеджерів нижчої ланки управління ВНЗ (кафедра, лабораторії, комісії тощо)	Підготовка літератури для розробки стимулюючих матеріалів і навчально-методичних комплексів, підбір спеціальних вправ, медіаресурсів	Уявний або лабораторний експеримент із викладачами та студентами, апробація матеріалів і медіаресурсів на окремих академгрупах	Розробка матеріалів для лекцій і семінарських занять, завдань для самостійної роботи з урахуванням специфіки професійної підготовки
Взаємозв'язки всіх рівнів управління ВНЗ	Прийняття колективного рішення, обговорення реального внеску кожного адміністратора, викладача, куратора у справу виховання морально-етичної культури майбутніх учителів	Прийняття колективного рішення про використання під час уявного експерименту матеріалів, медіаресурсів, посібників тощо у вихованні морально-етичної культури майбутніх учителів	Колективне обговорення апробованих результатів виховання морально-етичної культури майбутніх учителів на семінарах і конференціях різних рівнів

Отже, під час реалізації I блоку співробітники вищого навчального закладу приймають усвідомлене колективне рішення, яке ґрунтується на потребі проведення зазначених реформ і було покладене в основу концепції виховання морально-етичної культури для кожної педагогічної спеціальності.

При цьому важливо, щоб перетворення, що пропонуються, не виявилися поверховими та не звелися лише до звітів і обговорень. Вони мають бути такими, щоб досягти бажаної мети – надати учасникам навчально-виховного процесу можливість підвищувати рівень морально-етичної культури, співпрацюючи на всіх рівнях управління.

II блок

1 етап. Оптимізація внутрішнього потенціалу кураторів і викладачів для проведення якісної виховної роботи. Підвищення мотивації на виховання морально-етичної культури майбутніх учителів. Безпосередня реалізація процесу виховання морально-етичної культури та пошук додаткового актуального стимулюючого матеріалу, виховних методик тощо. При цьому форми контролю (фронтальний, тематичний, персональний, оглядовий тощо) скеровані на результат – стан виховної роботи, робота всього колективу над виховною проблемою, продуктивність виховної діяльності. Методи контролю за якістю

виховання морально-етичної культури узгоджуються на рівні факультету (адміністраторів середньої ланки) й обговорюються на всіх рівнях управління.

2 етап. Корекція та узгодження навчальних планів, планів і програм дозвіллевих справ. Психолого-педагогічна діагностика та порівняння рівня вихованості майбутніх учителів за групами, курсами, спеціальностями і факультетами. Проведення лекційних і семінарських занять, діагностика соціально-психологічного клімату академічних груп. Планування, рекомендації, вибір та авторська розробка виховних програм. Розробка і з'ясування оптимальної технології кількісного та критеріїв якісного оцінювання результатів процесу виховання морально-етичної культури майбутніх учителів, підтримка кращих кураторів і наставництво проблемних груп.

3 етап. Представлення й оцінювання результатів виховання морально-етичної культури майбутніх учителів. Корекція результатів виховання морально-етичної культури майбутніх учителів і консультивання викладачів, кураторів. Оцінка найефективніших методів контролю процесу виховання морально-етичної культури. Етапи організації (за II блоком) представлено у таблиці (див. табл. 2).

Таблиця 2

II блок: Матриця організації виховання морально-етичної культури майбутніх учителів

Рівні управління	1 етап	2 етап	3 етап
Рівень менеджерів вищої ланки ВНЗ (вчена рада, навчальний відділ тощо)	Оптимізація внутрішнього потенціалу кураторів і викладачів для проведення якісної виховної роботи, визначення термінів контролю, запровадження адміністративного регулюючого контролю, визначення критеріїв рейтингу куратора академгрупи	Корекція та узгодження навчальних планів, планів і програм дозвіллевих справ, планування виховних програм, з'ясування оптимальної технології кількісного та критеріїв якісного оцінювання результатів процесу виховання морально-етичної культури майбутніх учителів	Оцінювання результатів і їх порівняння за факультетами, оцінка методів контролю, запроваджених на факультетах, формулювання висновків щодо основних причин успіху у виховній роботі з майбутніми вчителями
Рівень менеджерів середньої ланки ВНЗ (рада)	Підвищення мотивації на виховання морально-етичної культури майбутніх учителів (консультації,	Діагностика та порівняння рівня вихованості майбутніх учителів за групами та курсами, рекомендація	Оцінювання результатів виховання морально-етичної культури майбутніх учителів, порівняння

факультету)	обговорення, наради), узгодження методів колективного контролю, обговорення кращого досвіду виховної діяльності кураторів	виховних програм для підвищення рівня морально-етичної культури майбутніх учителів, розробка технології кількісного та критеріїв якісного оцінювання результатів виховного процесу	результатів за курсами і спеціальностями, застосування управлінських рішень, наставництво у проблемних групах
Рівень менеджерів нижчої ланки управління ВНЗ (кафедри, лабораторії, комісії тощо)	Безпосередня реалізація процесу виховання морально-етичної культури, взаємоконтроль якості виховної роботи	Проведення лекційних і семінарських занять, діагностика соціально-психологічного клімату академічних груп, вибір та авторська розробка виховних програм	Представлення результатів роботи за кожною академгрупою, визначення загального рівня моральної вихованості студентів академгруп
Результат в організаційному моменті			
Взаємозв'язки всіх рівнів управління ВНЗ	Пошук та обмін актуальною інформацією, додатковими матеріалами для виховання морально-етичної культури між структурами ВНЗ за допомогою інформаційних технологій, Інтернет-ресурсів		

При цьому на всіх етапах II блоку важлива орієнтація на результат організаційного моменту – пошук та обмін актуальною інформацією, додатковими матеріалами для виховання морально-етичної культури між структурами ВНЗ за допомогою інформаційних технологій, Інтернет-ресурсів тощо.

У процесі організації (II блок) мають впроваджуватися спеціально розроблені матеріали, вправи та завдання. Змістова сторона аудиторних занять передбачає оволодіння студентами системою знань про теоретичні основи морально-етичної культури і шляхи її виховання, її фундамент та структуру, способи управління власними потребами, емоційними станами й емоціями оточення, відпрацьовування прийомів саморегуляції професійної поведінки тощо.

Важливе місце у вихованні морально-етичної культури майбутніх учителів може зайняти розроблений нами спецкурс «Теорія і методика виховання морально-етичної культури особистості», що розрахований на 72 години (2 кредити). Зазначимо, що спецкурс можна запровадити як у програму циклу професійно орієнтованої (професійної та практичної) підготовки як у нормативну частину циклу, так і у варіативну частину циклу дисциплін самостійного вибору вищого навчального закладу або варіативну частину циклу за вибором студента. Даний спецкурс ми пропонуємо викладати на третьому або четвертому курсі.

Саме у цей час можливе забезпечення міждисциплінарних зв'язків із таким дисциплінами циклу гуманітарної та соціально-економічної підготовки, як філософія, релігієзнавство, етика й естетика, культурологія,

теорія і практика освіти, цінності європейської цивілізації, а також перевірка завдань, апробація виховних тренінгів студентами безпосередньо на виробничій практиці.

Зазначимо, що дуже часто відсутність інтересу в студентів до морально-етичної культури визначає їхню нездатність брати участь у процесі виховної роботи, неможливість формувати обставини власної діяльності, пов'язаної з моральним вибором. Відсутність інтересу до самовиховання, до проведення виховної роботи у практичній діяльності (табори літнього відпочинку, школи, дитячі садки та ін.) у студентському середовищі більшою мірою зумовлена відсутністю ситуації, покликаної підтримувати і забезпечувати цю діяльність, а саме ситуації морально-етичного характеру як ситуації зняття суперечностей між реальною практикою і теоретичною підготовкою майбутнього фахівця. Із цих причин інтерес до виховної роботи найчастіше виникає лише побічно, як зв'язок мотивів життєвого самовизначення із закономірностями ситуації життєдіяльності на шкоду виховній діяльності.

Отже, ретельно продуманий, аргументований, чітко викладений теоретичний матеріал і система методичного забезпечення, яка включає запитання і завдання для майбутніх учителів продуктивного (частково-пошукового і дослідницького) характеру, спонукає студентів до роздумів, порівнянь, аналізу моральних явищ. Теоретичні положення можна проілюструвати фактами зі шкільного життя і забезпечити різноманітними зразками-варіантами розв'язування ситуацій морально-етичного характеру, зразками реалізації окремих форм, методів і прийомів взаємодії вчителя із суб'єктами навчально-виховного процесу, вирішення проблемних питань тощо.

Цінність використання відповідних завдань і ситуацій морально-етичного характеру в процесі виховання морально-етичної культури у майбутніх учителів полягає в тому, що:

а) ситуації морально-етичного характеру мають виступати проміжною ланкою між педагогічною теорією і безпосередньою моральною діяльністю студентів;

б) до змісту аудиторних занять мають бути включені ситуації зі шкільного життя, аналіз яких спонукав би студентів до активного оволодіння специфічними знаннями та вміннями, генерування та розробки виховних технологій; обговорюватися і розв'язуватися питання морально-етичного характеру, що виникають у роботі вчителя;

в) процес розв'язання ситуацій морально-етичного характеру має проходити під безпосереднім спостереженням викладача, який за необхідності може здійснювати оперативну корекцію й оцінку результатів кожного студента.

Під час організації виховання морально-етичної культури великої уваги потрібно надавати оволодінню студентами системою морально-

етичних знань, що розкривають і конкретизують теоретичні основи морально-етичної культури. Ми виходимо з того, що приріст обсягу знань має дати студентам не лише розуміння сутнісної характеристики морально-етичної культури, її фундаментальної основи, але й усвідомлення її як ціннісне явище, що, на нашу думку, сприятиме закріпленню у майбутніх учителів ціннісних установок на підвищення рівня морально-етичної культури, орієнтації на результат.

Наступний етап у технології організації виховання морально-етичної культури відображено за допомогою наступної таблиці (див. табл. 3).

Таблиця 3

III блок: Матриця організації виховання морально-етичної культури майбутніх учителів

Рівні управління	1 етап	2 етап	3 етап
Рівень менеджерів вищої ланки ВНЗ (вчена рада, навчальний відділ тощо)	Обговорення змін, що відбулися в академічних групах (порівняльний аналіз, думки незалежних експертів, запровадження соціологічних досліджень різних рівнів).	Прогнозування змін і покращення якості процесу виховання морально-етичної культури майбутніх учителів у вищому навчальному закладі.	Визначення кращого досвіду виховання морально-етичної культури, організація науково-методичної допомоги, виступи у пресі, налагодження міжвишівської співпраці.
Рівень менеджерів середньої ланки ВНЗ (рада факультету)	Визначення і порівняння змін, які зможуть надати іншим кураторам і викладачам динамічного імпульсу для подальшої виховної роботи.	Стимулювання до проведення змін у моральній діяльності студентів в умовах гуртожитку, в дозвіллевій діяльності.	Реалізація і корекція виховних програм, створення адміністративних виховних програм, подання звітів щодо якості виховних програм і доцільності їх впровадження.
Рівень менеджерів нижчої ланки управління ВНЗ (кафедра, лабораторії, комісії тощо)	Визначення динаміки рівнів вихованості майбутніх учителів, оцінка основних характеристик і моральної поведінки студентів.	Стимулювання до проведення змін у моральній діяльності студентів у місці проживання, референтних групах, під час виробничої практики тощо.	Створення авторських (альтернативних) виховних програм, моделювання варіантів виховної діяльності згідно зі специфікою професійної підготовки.
Результат у організаційному моменті			
Взаємозв'язки всіх рівнів управління ВНЗ	Перевірка концептуальних положень організації виховання морально-етичної культури майбутніх учителів		

III блок

1 етап. Обговорення позитивних або негативних змін, що відбулися в академічних групах (порівняльний аналіз між факультетами й академічними групами, запрошення до обговорення незалежних експертів). Визначення і порівняння змін, які зможуть надати іншим кураторам і викладачам динамічного імпульсу для подальшої виховної роботи. Визначення динаміки рівнів морально-етичної культури майбутніх учителів у процесі професійної підготовки, оцінка основних характеристик і моральної поведінки студентів.

2 етап. Стимулювання до проведення змін у моральній діяльності студентів у інших умовах: за місцем проживання, у референтних групах, під час виробничої практики, у дозвіллевій діяльності. Прогнозування змін і покращення якості процесу виховання морально-етичної культури майбутніх учителів у вищому навчальному закладі.

3 етап. Висвітлення і визначення кращого досвіду виховання морально-етичної культури, організація науково-методичної допомоги, виступи у пресі з боку відомих викладачів і науковців, налагодження міжвузівської співпраці, що передбачає вихід на міжнародний рівень (представлення національних традицій виховання морально-етичної культури, висвітлення цінностей педагогічної професії, представлення новітніх виховних технологій, національної практики виховання морально-етичної культури особистості тощо). Реалізація і корекція виховних програм у процесі професійної підготовки. Створення нових виховних програм, моделювання варіантів виховної діяльності згідно зі специфікою професійної підготовки.

Насамкінець підкреслимо, що виховання морально-етичної культури майбутніх учителів стане більш ефективним за умов:

- усвідомлення студентами значень морально-етичних понять, цінностей педагогічної професії у самовихованні;
- організація різноманітних організаційних форм і методів навчально-виховної роботи, що спрямовані на формування вміння здійснювати рефлексію морально-етичного досвіду;
- поступове накопичення майбутніми вчителями досвіду вирішення морально-етичних проблем;
- формування вмінь студентів генерувати та розробляти нові технології та методики морально-етичного виховання у процесі взаємодії із дітьми та учнівською молоддю.

Отже, розмірковуючи про реформи управління процесом виховання морально-етичної культури майбутніх учителів під час професійної підготовки, доходимо до висновку, що, насамперед, необхідно розробити і науково обґрунтувати механізми розвитку виховної системи вищого навчального закладу.

Можна передбачити, що модернізація освітньої системи полягає у змінах пріоритетів у виховній роботі. Вважаємо, що кураторам і

викладачам належить чітко виокремити все корисне для системи виховання нового типу відповідно до міжнародних стандартів і вимог суспільства у виховній системі вищої школи минулого.

Можна назвати основні риси виховання морально-етичної культури майбутніх учителів у вищих навчальних закладах нового типу:

- залучення до скарбниці цінностей педагогічної професії у національній та світовій культурі всіх студентів;
- вільний вибір форм організації виховання морально-етичної культури особистості;
- діагностика і вчасне визначення моральних потреб студента;
- створення центрів розвитку особистості при освітніх установах, які передбачають професійний супровід, індивідуальні консультації, проведення спеціалізованих виховних і корекційних програм, практику виховання та самовиховання майбутніх учителів;
- підготовка спеціалістів, які можуть слугувати взірцями моральної поведінки для підростаючого покоління.

Організація виховання морально-етичної культури майбутніх учителів залежить від уміння на різних рівнях управління впроваджувати зміни. Так, перший напрям полягає у створенні моделі, яка вибудовується у системі професійної підготовки фахівців педагогічного профілю. Другий напрям – забезпечення виховання морально-етичної культури майбутніх учителів через введення спецкурсу «Теорія і методика виховання морально-етичної культури особистості». Третій напрям – введення окремих тем про виховання морально-етичної культури у дисципліни, які викладатимуться майже на всіх курсах навчання. Ми вважаємо, що створення центрів (лабораторій) виховної роботи повинне стати однією з ланок нової системи вищої освіти. Їх завдання на перших етапах – максимально широке обстеження студентів на перших курсах, а це до певної міри матиме превентивний характер попередження небажаних проявів у моральній діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В. Формування особистості вчителя в сучасних умовах [Електронний ресурс] / В. Андрущенко, І. Табачек, 2007. – Режим доступу : <http://www.politik.org.ua/vid/magcon-tent.php3?m=1&n=36&c=663>
2. Бех І. Д. Виховання особистості : підручник / І. Д. Бех. – К. : Вид-во «Либідь», 2008. – 848 с.
3. Боташева Х. Ю. Развитие духовно-нравственной культуры студентов в воспитательном пространстве университета : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Х. Ю. Боташева. – Ростов-на-Дону, 2010. – 26 с.
4. Зеленов Є. А. Планетарне виховання студентської молоді в умовах глобалізаційних процесів : монографія / Є. А. Зеленов. – Луганськ : Вид-во НЦППРК «НОУЛЖ», 2009. – 207 с.